

Wprowadzenie

Oddajemy w ręce Czytelników kolejny tom czasopisma „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna”, który jest efektem obrad cyklicznej konferencji naukowej Forum Architektury Krajobrazu. Tytuł tegorocznego XXIV spotkania brzmiał „Architektura krajobrazu wobec zagrożeń współczesności”. Konferencja odbywała się zdalnie w dniach 1–2 grudnia 2022 r. i była współorganizowana przez Wydział Rolnictwa, Ogrodnictwa i Bioinżynierii Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu oraz Wydział Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Temat Forum poświęcono zagrożeniom dotyczącym funkcjonowania i jakości krajobrazu. Liczne zagrożenia, przed którymi obecnie stajemy, wymagają szukania dróg przeciwdziałania ich skutkom bądź ograniczenia ich wpływu na krajobraz. Mogą one dotyczyć różnych aspektów związanych z krajobrazem:

- problemów środowiskowych (zmiany klimatyczne, deficyt wody, utrata bioróżnorodności),
- jakości wizualnej i percepcji krajobrazu (instalacje OZE w krajobrazie, skutki nadmiernej i niekontrolowanej urbanizacji),
- aspektów społecznych funkcjonowania krajobrazu (nierówny dostęp do dobrej jakości środowiska i zieleni jako elementu krajobrazu, nadmierne obciążenie ruchem turystycznym wartościowych krajobrazów).

Interesującymi kierunkami rozważań, którymi się zajmowano, są zarówno analizy i ocena opisanych wyżej zjawisk, jak i rozważania dotyczące sposobu rozwiązywania wynikających z nich problemów.

Na zaproszenie do dyskusji odpowiedzieli naukowcy zajmujący się różnymi aspektami funkcjonowania krajobrazu: architekturą krajobrazu, architekturą, urbanistyką, geografiami, planowaniem przestrzennym, ekologią i inżynierią środowiska. W konferencji uczestniczyło około 150 osób. Łącznie wystąpiło 37 prelegentów, reprezentując 26 ośrodków z całej Polski. W ramach sześciu tematycznych sesji wygłoszono 33 referaty i zaprezentowano 20 posterów. Tom stanowi zbiór 14 artykułów opracowanych przez autorów z różnych ośrodków naukowych. 12 z nich zostało napisanych przez uczestników XXIV Forum Architektury Krajobrazu, dwa pozostałe opracowane są w formie variów.

Artykuły podzielono na kilka grup tematycznych zgodnych z problematyką poruszaną na konferencji. W pierwszej grupie artykułów autorzy koncentrują uwagę na kwestiach przestrzenno-krajobrazowych, zagadnieniach związanych z ochroną i kształtowaniem krajobrazu.

Numer tomu otwiera artykuł pt. „Ciągłość i zwartość struktury przyrodniczej a funkcjonowanie krajobrazu. Studium przypadku integracji planistycznej i projektowej w gminie Września” Magdaleny Szczepańskiej i Weroniki Knasińskiej, w którym autorki omawiają wyniki analiz struktur przestrzennych i zapisów dokumentów planistyczno-strategicznych. Postępowanie badawcze mierza

do sformułowania koncepcji zintegrowania struktury ekologicznej krajobrazu gminy Września. Autorki dokonują inwentaryzacji struktur przyrodniczych oraz elementów infrastruktury technicznej, ujawniając luki i bariery w ciągłości struktury przyrodniczej gminy. Uzyskany obraz weryfikują wskaźnikiem integracji pionowej oraz poziomej zapisów planistyczno-strategicznych, analizując 20 słów kluczowych w 14 dokumentach.

Krzysztof M. Rostański w tekście pt. „Silnie skażone tereny przemysłowe jako potencjalne miejsca rekreacji” porusza kwestię rekultywacji terenów przemysłowych na cele rekreacyjne, ze szczególnym uwzględnieniem terenów silnie skażonych. Zamierzeniem tej pracy jest wskazanie drogi do zachowania lokalnych wartości przyrodniczo-kulturowych przy remediacji i rekonstrukcji lokalnych warunków środowiskowych oraz przy różnym stopniu zainwestowania. Przedstawione badania są wynikiem zastosowania fenomenologicznej metody natury modelowanej oraz metody PAR.

W następnym artykule Krzysztofa Bierwiazonka i Roberta Pyki pt. „Znaczenie miejsc innowacyjnych w procesie rewitalizacji na podstawie badań w Lyonie, Saint Etienne i Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii” autorzy łączą w swej koncepcji klasyczne i dynamiczne ujęcie miejsca z procesem metropolizacji, co daje szansę na kreowanie innowacji, szczególnie istotnych w kontekście radzenia sobie z współczesnymi wyzwaniami rozwojowymi miast. Analiza funkcjonowania miejsc innowacyjnych pozwoliła na postawienie tezy, że istnienie miejsca innowacyjnego stanowi zasób pozytywnie wpływający na powodzenie procesu rewitalizacji. Szczególnie wyraźnie sytuacja taka jest widoczna w tych miejscach, które powstają oddolnie i potrafią włączyć społeczność lokalną w realizację procesu rewitalizacji.

W kolejnym opracowaniu pt. „Problematyka ocen krajobrazu w kontekście lądowych farm wiatrowych w Polsce” Mariusz Antolak i Patrycja Pawelec dokonują przeglądu wybranych prac, w których oceniano krajobraz i przedstawiano diagnozy głównych problemów, związanych z krajobrazem projektowanych, lądowych farm wiatrowych w Polsce. Analizie jakościowej poddano 100 dokumentów pochodzących z 35 gmin z dziewięciu województw. W celu uszczegółowienia wyników badań przeprowadzono wywiady swobodne z autorami wybranych opracowań. Dokonano również oceny siły oddziaływania wizualnego – porównano szereg wskaźników na podstawie metodyki zalecanej przez Generalną Dyрекcję Ochrony Środowiska.

Drugą grupę artykułów w niniejszym tomie poświęcono zagadnieniom percepcji krajobrazu. Zbiór ten otwiera tekst Stanisława Bernata i Martynty Andrzejewskiej pt.: „Identyfikacja obszarów cichych w mieście. Studia przypadków Lublina i Radomia”. Pierwszym etapem badań była analiza programów ochrony środowiska przed hałasem oraz dokumentów planistycznych dla obu badanych miast. Drugi etap badań stanowiły badania sondażowe przeprowadzone wśród uczniów i studentów kształcących się w Lublinie oraz wśród mieszkańców Radomia. W efekcie przedstawiono wyzwania planistyczne i projektowe w zakresie wyznaczenia i zagospodarowania obszarów cichych. Odniesiono się też do idei krajobrazu dźwiękowego i projektowania akustycznego.

Agnieszka Wilkaniec wraz z zespołem w artykule zatytułowanym „Pozawzrokowe postrzeganie krajobrazu przez zróżnicowane grupy użytkowników na przykładzie Bydgoszczy” dokonuje identyfikacji krajobrazów Bydgoszczy, postrzeganych pozytywnie oraz negatywnie za pomocą zmysłów innych niż wzrok. W badaniu zastosowano metodę kwestionariuszową. Respondentami byli mieszkańcy miasta oraz osoby przyjezdne, wśród nich grupa uczniów technikum z klasy architektury krajobrazu i grupa osób niesłyszących. Ustalono, że dla większości respondentów decydującą rolę w postrzeganiu krajobrazu, obok wzroku, odgrywa zmysł węchu i słuch. Najatrakcyjniejsze okazały się dla nich tereny związane z zielenią i wodą oraz wyłączone z ruchu w centrum miasta. Za nieatrakcyjne uznano obszary obciążone ruchem samochodowym, zaniedbane i zatłoczone.

Anna Sołtysik w tekście „Krajobraz wielu zmysłów na przykładzie parków kieszonkowych w Krakowie” ukazuje parki kieszonkowe, skupiając się na aspektach związanych z ich odbiorem zmysłowym. Oprócz projektu zagospodarowania poszczególnych parków, ich wyposażenia w małą architekturę, nawierzchnie i roślinność, przeanalizowano ich potencjalny odbiór zmysłowy. Szczegółowej analizie został poddany krajobraz dźwiękowy wybranych obiektów. Podjęty przez autorkę temat wiąże się z aspektami społecznymi w odbiorze krajobrazu.

Artykuł Joanny Stępień i Jarosława Czochańskiego „Percepcja krajobrazów województwa pomorskiego w opinii jego mieszkańców” przedstawia wyniki oceny jakościowej krajobrazów województwa pomorskiego oraz zmian w nich zachodzących, jak również poziomu świadomości znaczenia jakości krajobrazów wśród mieszkańców regionu. Ocena ta bazuje na badaniu percepcji krajobrazów i waloryzacji przestrzeni wśród mieszkańców województwa, przeprowadzonym w 2021 r. w ramach realizowanego w województwie audytu krajobrazowego. Wyniki badania wskazały na poczucie silnego związku mieszkańców województwa pomorskiego z miejscem zamieszkania, przy relatywnie niskiej aktywności społecznej na rzecz swojej miejscowości. Jednocześnie liczna grupa respondentów negatywnie oceniła zmiany zachodzące w ich otoczeniu, wyrażając chęć posiadania większego wpływu na kształtowanie przestrzeni i wygląd miejsca zamieszkania.

Kolejne sześć artykułów porusza rozmaite zagadnienia związane z dziedzictwem kulturowym, zmianami klimatu, drzewami w mieście, rynkiem nieruchomości oraz metodami badań krajobrazu. Marta Akincza i Wiesława Gadomska w artykule pt. „Dziedzictwo Baukultur w miastach Nadrenii Północnej-Westfalii i Meklemburgii-Pomorza Przedniego” jako punkt wyjścia przyjęły koncepcję Baukultur. W artykule opisano kryteria jakości miejsca, odnosząc się w sposób szczegółowy do trzech wybranych kryteriów: dotyczących różnorodności, środowiska i piękna. Jako miejsce badań wybrano dwa regiony Niemiec. Wskazano na wiele korzyści dla społeczeństwa, które wynikają z realizacji kryteriów wysokiej jakości kultury kształtowania przestrzeni. Zwrócono uwagę na całościowe podejście do rozwiązań dotyczących przestrzeni publicznej w mieście, rozwoju różnych form terenów zieleni oraz zagadnień krajobrazowych stref podmiejskich. Holistyczne podejście do przestrzeni zbudowanej w prezentowanych miastach łączy w sobie współczesną architekturę z tkanką historyczną oraz dziedzictwem kulturowym i przyrodniczym.

Praca pt. „Możliwości adaptacyjne poznańskich powojennych osiedli mieszkaniowych do zmian klimatu” autorstwa zespołu Karoliny Oleni Szumigały, Pawła Szumigały i Mieczysława Kozaczko dotyczy bardzo aktualnego zagadnienia konieczności dostosowania współczesnych miast do nowych, pogarszających się warunków klimatycznych. Okazuje się, że osiedla z połowy i z końca XX w. charakteryzuje znacznie większy udział terenów zieleni oraz wyższe walory krajobrazowe niż osiedla nowsze. Autorzy jako przyczynę tego stanu rzeczy wskazują stosowanie nieobowiązujących już normatywów urbanistycznych. Wyniki badań potwierdzają, że możliwości adaptacyjne do zmian klimatu zależą w głównej mierze od okresu realizacji danego osiedla i występuje znaczna różnica między zespołami zabudowy XX- i XXI-wiecznej.

Wiktor Błoch, Michał Mackiewicz, Mariusz E. Sokołowicz w artykule „To move or not to move? The housing preferences of a post-socialist city in the suburbanisation stage” zajmują się wzorcami mobilności miejskiej i preferencji mieszkaniowych mieszkańców miast. 56% respondentów zadeklarowało, że wolałoby mieszkać w innej dzielnicy niż ta, w której obecnie mieszkają. Zgodnie z modelem cyklu życia gospodarstwa domowego, wiek był głównym czynnikiem napędzającym chęć zmian, podczas gdy udogodnienia miejskie odgrywały niewielką rolę w określaniu preferencji lokalizacyjnych. Najmłodsza grupa wiekowa wolała mieszkać w centrum miasta, natomiast osoby w późnym i średnim wieku preferowały przeprowadzkę na przedmieścia. Również osoby mieszkające w domach jednorodzinnych zdecydowanie wolały pozostać w obecnej lokalizacji w porównaniu z osobami zamieszkującymi wszystkie inne typy budynków.

Celem artykułu Małgorzaty Polnej pt. „Nieruchomości gruntowe w zarządzie Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe w województwie wielkopolskim” jest identyfikacja stanu zasobów, ich zmian i zróżnicowania przestrzennego gruntów będących w zarządzie Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe w województwie wielkopolskim. W pracy zastosowano metodę wskaźnikową. Przedstawiono i opisano aktualne trendy i zmiany zachodzące w strukturze nieruchomości gruntowych Lasów Państwowych. Stwierdzono, że zasoby gruntów Lasów Państwowych plasują województwo wielkopolskie na trzecim miejscu w kraju i ustępują jedynie gospodarstwom rolnym osób fizycznych. Wyniki badań wskazują na pozytywny kierunek zachodzących zmian. W strukturze użytkowania gruntów dominują lasy, a w latach 2002–2020 nastąpił wzrost ich areалу i udziału w ogólnej powierzchni Lasów Państwowych. Wykazano, że zmiany zasobów gruntowych Lasów Państwowych w województwie wielkopolskim charakteryzują się zróżnicowaniem wewnątrzregionalnym.

„Drzewa jako element ryzyka związanego z anomaliami pogodowymi” to artykuł Edyty Rosłon-Szeryńskiej. Autorka przedstawia wytyczne do zarządzania ryzykiem związanym z wywróceniem się drzewa, wskazując przy tym na konieczność ochrony drzew i dbania o ich stan. Zwłaszcza przy udowodnionym niskim poziomie liczby i skutków wypadków w Polsce. Według obliczeń wykazano, że ryzyko wypadku śmiertelnego jest na poziomie szerokiej akceptacji oraz że podobna sytuacja występuje w Europie i w Ameryce. Autorka opracowała statystykę wypadków i szkód powodowanych przez drzewa podczas wichur na przestrzeni

ponad 20 lat. Do istotnych wniosków należy stwierdzenie, że wiedza o częstotliwości i skutkach wiatrołomów i wywrotów pozwala na racjonalne podejmowanie decyzji, adekwatnych do skali ryzyka. Artykuł ma wartość aplikacyjną w zakresie gospodarowania drzewami w miastach.

Prezentowany tom zamyka opracowanie „Landscape forms through drone documentation: rediscovering continuity of Torto river in Braga district, Portugal” czwórki autorów: Marty Orszt, Ivo Pereiry Oliveiry, Sandry Brito, Paulo Bernardesa. W artykule przedstawiono metody badań krajobrazu przy wykorzystaniu bezzałogowego statku powietrznego (drona). Drony są wygodnym narzędziem, dostarczającym zróżnicowane widoki krajobrazu, przydatne w podejmowaniu decyzji planistycznych. Autorzy w swoich badaniach podkreślają przydatność stosowania technologii statków bezzałogowych w przypadku zwiększania świadomości na temat zaniku ciągłości elementów krajobrazu oraz wartości istniejących relacji przestrzennych.

Dziękujemy redaktorowi naczelnemu prof. dr. hab. Pawłowi Churskiemu za poświęcenie niniejszego tomu tematyce związanej z architekturą krajobrazu. Szczególne podziękowania należą się sekretarzowi redakcji czasopisma „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna” Rafałowi Lemańskiemu za trud włożony w przygotowanie publikacji do wydania.

Dziękujemy wszystkim autorom i recenzentom artykułów zamieszczonych w tym numerze czasopisma „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna” za wysiłek i czas poświęcony na przygotowanie tekstów. Doceniamy Państwa zaangażowanie i wierzymy, że artykuły przyczynią się do podniesienia poziomu wiedzy na temat architektury krajobrazu. Mamy nadzieję, że Czytelnicy tomu wśród prezentowanych tu tekstów znajdą interesujące ich wyniki badań.

Redaktorki tomu

dr. inż. Magdalena Szczepańska

dr hab. inż. arch. Agnieszka Wilkaniec

dr inż. arch. kraj. Anna Gatecka-Drozda